

De genealogie van de moraal

NIETZSCHE-BIBLIOTHEEK

De geboorte van de tragedie

Oneigentijdse beschouwingen

Menselijk, al te menselijk

Morgenrood

De vrolijke wetenschap

Voorbij goed en kwaad

De genealogie van de moraal

Het geval Wagner/Nietzsche contra Wagner

Afgodenschemering

De antichrist

Ecce homo

Friedrich Nietzsche
De genealogie van de moraal

Een strijdschrift

Vertaald door Thomas Graftdijk
Herzien, geannoteerd en van een nawoord
voorzien door Hans Driessen

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

Eerste druk november 2000

Tweede druk december 2005

Copyright Nederlandse vertaling © 1980, 2000 erven Thomas Graftdijk /
Hans Driessen / BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Copyright nawoord en noten © 2000 Hans Driessen

Oorspronkelijke titel: *Zur Genealogie der Moral. Eine Streitschrift*, 1887

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslag: Wim Mol

ISBN 90 295 6381 8/NUR 730

www.arbeiderspers.nl

Inhoud

Voorwoord 7

Eerste verhandeling
'Goed en kwaad', 'goed en slecht' 17

Tweede verhandeling
'Schuld', 'slecht geweten' en aanverwante zaken 48

Derde verhandeling
Wat betekenen ascetische idealen? 91

Noten 159

Verantwoording 168

Nawoord 169

Voorwoord

I

We zijn onbekenden voor onszelf, wij mensen van de kennis, we kennen onszelf niet: dat heeft zijn reden. We hebben nooit naar onszelf gezocht – hoe zou het dan mogelijk zijn dat we op een dag onszelf *vonden*? Men heeft terecht gezegd: ‘waar jullie schat is, daar is ook jullie hart’;¹ *onze* schat is waar de bijenkorven van onze kennis staan. Daarheen zijn we altijd onderweg, wij geboren vleugeldieren en vergaarders van de honing van de geest, eigenlijk gaat ons maar één ding ter harte – iets ‘mee naar huis te brengen’. Wat verder het leven, de zogenaamde ‘ervaringen’ betreft, – wie van ons beschikt daarvoor over de nodige ernst? Of over de nodige tijd? Bij dat soort zaken waren we, vrees ik, nooit echt ‘ter zake’: daar ligt ons hart nu eenmaal niet – en zelfs niet ons oor! Nee, zoals een goddelijk verstrooid en in zichzelf verzonken man, in wiens oren de klok zojuist uit alle macht haar twaalf slagen van het middaguur gedreund heeft, plotseling wakker wordt en zich afvraagt ‘hoe laat sloeg het daar eigenlijk?’, zo wrijven ook wij ons soms *achteraf* de oren uit en vragen heel verbaasd, heel bedremmeld ‘wat beleefden we daarnet eigenlijk? of sterker nog: wie *zijn* we eigenlijk?’, en tellen – achteraf, zoals gezegd – alle twaalf bevende klokslagen van onze ervaring, ons leven, ons *zijn* – ach! en tellen daarbij fout... We blijven onszelf nu eenmaal noodzakelijkerwijs vreemd, we begrijpen onszelf niet, we *moeten* onszelf met een ander verwarren, voor ons luidt het motto in alle eeuwigheid: ‘Ieder is zichzelf de verste’,² – voor onszelf zijn we geen ‘mensen van de kennis’...

2

– Mijn ideeën over de *oorsprong* van onze morele vooroordelen –

want daar gaat het om in dit strijdschrift – kregen hun eerste spaarzame en voorlopige uitdrukking in de verzameling aforismen die de titel draagt *Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister* en die ik in Sorrento op papier begon te zetten in een winter die me in staat stelde halt te houden zoals een reiziger halt houdt, en over het wijde, gevaarlijke land uit te zien waar mijn geest tot dan toe doorheen had getrokken. Dit speelde zich af in de winter van 1876-'77; de ideeën zelf zijn ouder. Het waren in hoofdzaak dezelfde als die ik in de onderhavige verhandelingen weer oppak: – laten we hopen dat die lange tussentijd ze goed heeft gedaan en dat ze rijper, helderder, sterker, volmaakter zijn geworden! Het feit *dat* ik thans nog aan ze vasthoud, dat ze zich intussen zelf steeds steviger aan elkaar vastgehouden hebben en zelfs in elkaar gegroeid en met elkaar vergroeid zijn, sterkt mij in het blijde vertrouwen dat zij al vanaf het begin niet afzonderlijk, niet willekeurig, niet sporadisch in mij zijn ontstaan, maar uit een gemeenschappelijke wortel, uit een in de diepte gebiedende, met steeds grotere beslistheid sprekende, een steeds grotere beslistheid eisende *fundamentele wil* van de kennis. Want alleen zo past het een filosoof. Wij hebben het recht niet om in welk opzicht dan ook *eenling* te zijn: wij mogen noch als eenling dwalen, noch als eenling de waarheid raken. Met de onvermijdelijkheid waarmee een boom zijn vruchten draagt, zo groeien onze gedachten, onze waarden uit ons, ons ja en nee en wanneer en of – alle onderling verwant en verbonden en getuigenissen van één wil, één gezondheid, één aardrijk, één zon. – Of ze *jullie* smaken, die vruchten van ons? – Maar wat interesseert dat de bomen! Wat interesseert dat *ons*, ons filosofen!...

3

Gegeven een mij eigen bezorgdheid, die ik niet graag erken – zij geldt namelijk de *moraal*, alles wat tot nu toe op aarde als moraal is gehuldigd – , een bezorgdheid die zich al zo vroeg, zo onuitge-nodigd, zo onweerstaanbaar, zozeer in tegenspraak met mijn omgeving, leeftijd, voorbeeld en afkomst voordeed dat ik bijna ge-

rechtigd zou zijn haar mijn ‘a priori’ te noemen, – moesten zowel mijn nieuwsgierigheid als mijn achterdocht al vroegtijdig halt houden bij de vraag *welke oorsprong* ons goed en kwaad eigenlijk hebben. Feitelijk werd ik reeds als knaap van dertien geobse-
deerd door het probleem van de oorsprong van het kwaad: ik wijdde er op een leeftijd dat men ‘deels kinderspel, deels God in het hart’³ voelt, mijn eerste literaire kinderspel, mijn eerste filosofische schrijfoefeningen aan – en wat mijn toenmalige ‘oplos-
sing’ van het probleem betreft, welnu, ik gunde, zoals ook recht-
vaardig is, God de eer en maakte hem tot *vader* van het kwaad. Wilde mijn ‘a priori’ juist *zo* en niet anders van mij? dat nieuwe, amorele, op zijn minst immoralistische ‘a priori’ en de o! zo anti-Kantiaanse, zo raadselachtige ‘categorische imperatief’ die eruit sprak en waaraan ik inmiddels steeds meer gehoor, en niet alleen maar gehoor heb gegeven?... Gelukkig leerde ik bijtijds het theologische vooroordeel van het morele scheiden en zocht ik de oorsprong van het kwaad niet meer *achter* de wereld. Een beetje historische en filologische scholing, plus een aangeboren kieskeurig zintuig voor psychologische kwesties in het algemeen, veranderde mijn probleem in korte tijd in dit andere: onder welke omstandigheden vond de mens de waardeordelen goed en kwaad uit? *en welke waarde hebben zij zelf?* Hebben zij de menselijke voor-
spoed geremd of bevorderd? Zijn zij symptoom van een noodtoestand, van verarming, van onttaarding van het leven? Of ver-
raadt zich daarentegen in hen de overvloed, de kracht, de wil van het leven, de moed, het vertrouwen, de toekomst van het leven? – Daarop vond en beproefde ik vele verschillende antwoorden, ik onderscheidde tijden, volken, rangorde van individuen, ik specialiseerde mijn probleem, uit de antwoorden kwamen nieuwe vragen, onderzoeken, vermoedens, waarschijnlijkheden voort: tot ik ten slotte een eigen land, een eigen bodem had, een complete, verzwegen, groeiende wereld, geheime tuinen als het ware, waar-
van niemand iets mocht vermoeden... O, hoe *gelukkig* wij zijn, wij mensen van de kennis, mits wij maar lang genoeg kunnen zwij-
gen!...

De eerste impuls om iets wereldkundig te maken van mijn hypothesen over de oorsprong van de moraal kreeg ik van een helder, zindelijk en wijs, én wijsneuzig boekje waarin ik voor het eerst duidelijk een omgekeerd, pervers type van genealogische hypothesen, hun wezenlijk *Engelse* type, aantrof, en dat me aantrok – met de aantrekkingskracht van alles wat tegenovergesteld en antipodisch is. De titel van het boekje was *Der Ursprung der moralischen Empfindungen*; de auteur was dr. Paul Rée; het jaar van verschijning 1877. Misschien heb ik nooit iets gelezen waarbij ik zo consequent stelling voor stelling en conclusie voor conclusie bij mezelf nee heb gezegd als bij dit boek; maar zonder enige ergernis of ongeduld. In het hierboven genoemde werk, waaraan ik toentertijd schreef, refereerde ik te pas en te onpas aan de stellingen van dat boek, niet door ze te weerleggen – wat heb ik met weerleggingen te maken! – maar, zoals het een positieve geest betaamt, door het onwaarschijnlijke te vervangen door het meer waarschijnlijke, en bij gelegenheid de ene dwaling door de andere. Destijds bracht ik zoals gezegd voor het eerst de genealogische hypothesen aan het licht waar deze verhandelingen aan gewijd zijn, op nogal onhandige wijze, zoals ik mijzelf wel in de laatste plaats zou willen ontveinzen, nog niet vrij, nog zonder een eigen taal voor deze bijzondere zaken en met menige terugval en weifeling. In het bijzonder vergelijkte men wat ik in *Menschliches, Allzumenschliches* (§ 45) over de dubbele voorgeschiedenis van goed en kwaad zeg (namelijk hun ontstaan uit de sfeer van de voornamen en die van de slaven); alsmede in § 136 over waarde en oorsprong van de ascetische moraal; alsmede in § 96, § 99 en in deel II, § 35 over de ‘zedelijkheid der zede’, dat veel oudere en oorspronkelijker type moraal dat *toto coelo*⁴ afstaat van de altruïstische waarderingswijze (waarin dr. Rée, evenals alle Engelse moraalgenealogen, de morele waarderingswijze *als zodanig* ziet); alsmede in § 92, in *Der Wanderer*⁵ § 26 en in *Morgenröte* § 112 over de oorsprong van de gerechtigheid als een vergelijk tussen hen die in macht ongeveer evenwaardig zijn (evenwicht als pre-

misse van alle overeenkomsten en bijgevolg van het recht in zijn geheel); alsmede in *Der Wanderer* § 22 en § 33 over de oorsprong van de straf, waarvoor het afschrikkende oogmerk noch essentieel, noch het allereerste is (zoals dr. Réé meent: – dat wordt er pas naderhand in gelegd, onder bepaalde omstandigheden en altijd als iets terloops, iets bijkomstigs).

5

In feite ging mij juist toen iets veel belangrijkers ter harte dan al die hypothesen van mijzelf of anderen over de oorsprong van de moraal (of nauwkeuriger: het laatste ging me alleen ter harte omwille van een doel waartoe het één onder vele middelen is). Het ging mij om de *waarde* van de moraal, – en bijna de enige met wie ik het daarover moest zien eens te worden was mijn grote leraar Schopenhauer, tot wie dat boek, de hartstocht en de geheime tegenstrijdigheid van dat boek (– want ook dat was een ‘strijdschrift’) zich richt als tot een tijdgenoot. Het ging in het bijzonder om de waarde van het ‘onegoïstische’, de instincten van medelijden, zelfverloochening en zelfopoffering die juist Schopenhauer net zo lang had verguld, vergoddelijkt en getranscendeerd tot hij uiteindelijk de ‘waarden op zichzelf’ overhield, op grond waarvan hij tegen het leven en ook tegen zichzelf *nee zei*. Maar juist tegen *deze* instincten protesteerde in mij een steeds principiëlere argwaan, een steeds dieper gravende scepsis! Juist hierin zag ik het *grote* gevaar voor de mensheid, dit verleidde en lokte haar op de subliemste wijze – maar waarheen? naar het niets? – juist hierin zag ik het begin van het einde, de stilstand, de vermoeidheid die terugblijkt, de zich *tegen* het leven kerende wil, de laatste ziekte, die zich broos en zwaarmoedig aankondigt: ik zag in de moraal van het medelijden, die steeds meer om zich heen grijpt en die zelfs de filosofen heeft besmet en ziek gemaakt, het griezeligste symptoom van onze griezelig geworden Europese cultuur, haar omweg naar een nieuw boeddhisme? naar een boeddhisme voor Europeanen? naar het – *nihilisme*?... Deze moderne bevoorrechting en overwaardering van het medelijden

door de filosofen is namelijk iets nieuws: tot nu toe waren de filosofen het juist over de *onwaarde* van het medelijden eens. Ik noem alleen Plato, Spinoza, La Rochefoucauld en Kant, vier geesten die op alle mogelijke punten van elkaar verschillen, maar het op één punt eens zijn: de minachting voor het medelijden. –

6

Dit probleem van de *waarde* van het medelijden en de moraal van het medelijden (-ik ben een tegenstander van de schandalige gevoelsverweking van de moderne tijd –) lijkt aanvankelijk alleen iets geïsoleerds, een op zichzelf staand vraagteken te zijn; maar wie hier eenmaal wordt geboeid en *leert* te vragen, zal het net zo vergaan als mij: – er gaat een onmetelijk perspectief voor hem open, nieuwe mogelijkheden doen hem duizelen, allerlei soorten wantrouwen, argwaan en vrees steken plotseling de kop op, zijn geloof aan de moraal, aan wat voor moraal ook wankelt, – eindelijk laat een nieuwe eis zich horen. Laten wij haar uitspreken, deze *nieuwe eis*: we hebben een *kritiek* van de morele waarden nodig, *de waarde van deze waarden moet zelf eerst eens ter discussie worden gesteld* – en daarvoor is een kennis van de voorwaarden en omstandigheden nodig waaruit ze voortgekomen zijn en waaronder ze zich ontwikkeld en verschoven hebben (moraal als gevolg, als symptoom, als masker, als tartufferie, als ziekte, als misverstand; maar ook moraal als oorzaak, als geneesmiddel, als stimulans, als remming, als vergif), een kennis zoals die tot nu toe niet bestaan heeft, noch zelfs maar begeerd is. Men nam de *waarde* van deze ‘waarden’ als gegeven aan, als iets feitelijks, iets wat boven elke twijfel verheven was; men heeft er dan ook tot nu toe in de verste verte niet over getwijfeld of gewiefeld dat ‘de goede mens’ een hogere waarde moest worden toegekend dan ‘de boosaardige mens’, een hogere waarde in die zin dat hij voor *de* mens in het algemeen (de toekomst van de mens inbegrepen) bevorderlijker, nuttiger, vruchtbaarder is. Wat, als het omgekeerde nu eens waar zou zijn? Wat, als er in de ‘goede’ ook een symptoom van achteruitgang zou liggen, ook een gevaar, een verleiding, een vergif,

een narcoticum waardoor het heden, om maar iets te noemen, *ten koste van de toekomst* leeft? Behaaglijker, minder gevaarlijk misschien, maar ook in een kleinere stijl, lager?... Zodat juist de moraal er de schuld van zou zijn als een op zichzelf wel degelijk te verwezenlijken *hoogste macht en schoonheid* van het type mens nooit bereikt zou worden? Zodat juist de moraal hét grote gevaar is?...

7

Goed, vanaf het moment dat dit perspectief zich voor mij had geopend, had ik redenen genoeg om naar erudiete, onverschrokken en vlijtige kameraden uit te zien (dat doe ik vandaag de dag nog). Het is zaak, het enorm grote, verre en goed verborgen land van de moraal – de moraal die werkelijk bestaan heeft en waar werkelijk naar geleefd is – met louter nieuwe vragen en als het ware met nieuwe ogen te bereizen: en betekent dit niet bijna zoveel als dit land te *ontdekken*?... Als ik daarbij onder anderen ook aan de genoemde dr. Réé heb gedacht, dan was dat omdat ik er helemaal niet aan twijfelde dat hij door de aard van zijn vragen zelf wel zou worden gedwongen tot een betere methodiek om tot antwoorden te komen. Heb ik mezelf daarin bedrogen? Het was in elk geval mijn wens, aan een zó scherp en onpartijdig oog een betere richting te geven, namelijk die naar de werkelijke *geschiedenis van de moraal*, en hem nog op tijd voor al die Engelse hypothesen *in's Blaue* te waarschuwen. Het ligt immers voor de hand welke kleur oneindig veel belangrijker moet zijn voor een moraal-genealoog dan juist het blauw: *het grijs* namelijk, dat wil zeggen het gedocumenteerde, het werkelijk constateerbare, datgene wat werkelijk bestaan heeft, kortom, het complete, lange, moeilijk te ontcijferen hiërogliefenschrift van het menselijke moraal-verleden! – *Dat* kende dr. Réé niet; maar hij had Darwin gelezen: – en zo reiken, op een manier die op zijn minst amusant is, het darwinistische beest en de hypermoderne, bescheiden, verweekte moralist die ‘niet meer bijt’, elkaar in hun hypothesen beleefd de hand, de laatstgenoemde met een vriendelijke, verfijn-

de indolentie in zijn gelaatsuitdrukking, waar zelfs een snuffe pessimisme en vermoeidheid door is gemengd: alsof het eigenlijk helemaal de moeite niet loont al deze dingen – de problemen van de moraal – zo ernstig te nemen. Ik nu heb integendeel het idee dat niets de moeite van het ernstig nemen zozeer *loont*; het hoort bijvoorbeeld bij die beloning dat je op een dag misschien permissie zult krijgen die dingen *monter* op te vatten. Want de monterheid, of, om het met mijn eigen vocabulaire te zeggen, *de vrolijke wetenschap* – is een beloning: een beloning voor een lange, dapperre, vlijtige en onderaardse ernst, die echter niet iedereen gegeven is. Maar op de dag dat wij van ganser harte kunnen zeggen: ‘vooruit! ook onze oude moraal hoort *in de komedie* thuis!’ hebben we voor het Dionysische drama van het ‘noodlot van de ziel’ een nieuwe verwickeling en mogelijkheid ontdekt – : en daar zal hij wel van profiteren, daar kan men van op aan, hij, de grote oude eeuwige blijspeldichter van ons bestaan!...

8

– Wanneer dit geschrift onbegrijpelijk is voor iemand en hij er niet veel oren naar heeft, dan ligt de schuld, zo komt mij voor, niet per se bij mij. Dit geschrift is duidelijk genoeg, vooropgesteld, wat ik vooropstel, dat men eerst mijn vroegere geschriften heeft gelezen en zich daarbij enige moeite heeft willen getroosten: zij zijn inderdaad niet makkelijk toegankelijk. Wat bijvoorbeeld mijn *Zarathustra* betreft, ik erken niemand als kenner van dat boek, die niet door elk woord daaruit ooit eens diep gewond en ooit eens hevig verrukt werd: dan pas mag hij het voorrecht genieten eerbiedig deel te hebben aan het Alcyonische element waaruit dat boek geboren is, het zonnige licht, de ruime verte, de zekerheid. In andere gevallen scheidt de aforistische vorm problemen: deze berusten hierop dat men deze vorm tegenwoordig *niet zwaar genoeg* opneemt. Een behoorlijk gemunt en gegoten aforisme is nog niet ‘ontcijferd’ wanneer iemand het alleen maar gelezen heeft; nu kan de *uitlegging* ervan pas beginnen, waarvoor een uitleggingskunst nodig is. Ik heb in de derde verhandeling van

dit boek een model gepresenteerd van wat ik in een dergelijk geval ‘uitlegging’ noem: – aan deze verhandeling laat ik een aforisme voorafgaan dat er zelf de commentaar van is. Om het lezen aldus als een *kunst* te kunnen beoefenen is echter iets nodig wat tegenwoordig juist het grondigst verleerd is – en daarom zal het nog wel even duren voordat mijn geschriften ‘leesbaar’ zijn –, iets waarvoor men bijna een koe en in elk geval *niet* een ‘modern mens’ moet zijn: *dat men ze berkawwt...*

Sils-Maria, Oberengadin, juli 1887